

4. Wat zijn individuele strategieën voor de leerling?

Ieder kind met AS is uniek. Daarom bestaat er geen waterdichte lijst van strategieën die voor iedereen zullen werken. Hieronder staan een paar ideeën die op bepaalde kinderen met AS werden uitgetoetst en effectief zijn gebleken. Kies de strategieën waarvan je denkt dat die goed zullen zijn voor het kind met wie je werkt en probeer ze uit.

Maak een plattegrond van het schoolgebouw

Als het kind het moeilijk vindt zijn weg in het schoolgebouw te vinden, of te weten waar hij mag komen, maak dan een plattegrond met kleurcoderingen (zie ‘Gebruik kleurcodes’ op p. 28). Gebruik een bepaalde kleur voor plekken waar het kind alleen met toestemming van een leerkracht of in noodgevallen mag komen. Zeg niet tegen hem dat er gedeeltes zijn waar hij ‘niet in mag’, omdat hij dit te letterlijk zou kunnen opvatten – zelfs in extreme omstandigheden.

Laat het kind vroeg komen

Als het kind het moeilijk vindt om aan het begin van de dag zich georganiseerd te gedragen of rustig te gaan zitten, laat haar dan vroeg naar school komen. Zorg voor een plek waar ze naartoe kan (bijvoorbeeld de schoolbibliotheek); daar kan ze zich ontspannen en wennen aan het idee dat ze op school is voordat ze naar de klas gaat. Op dezelfde manier kun je een ouder kind, dat last heeft van het gedrang tussen de lessen in en daarom moeite heeft om op tijd in de volgende les te zijn, aan het eind van elke les iets eerder laten weggaan. Op die manier kan ze alvast door nog lege gangen naar het volgende lokaal lopen.

Maak gebruik van haar persoonlijke interesses

De persoonlijke interesses zijn een enorme bron van motivatie voor een kind met AS. Er zijn veel manieren om hier goed gebruik van te maken:

- Laat de stof die je behandelt op de een of andere manier aansluiten bij de speciale interesse van het kind. Is dat bijvoorbeeld vliegtuigen en gaat het in de rekenles over 'tijd', dan zou je haar opdrachten kunnen geven die te maken hebben met tijdschema's van vliegmaatschappijen;
- Laat haar zien dat de dingen die ze leert haar zullen helpen bij het informatie verzamelen over haar favoriete onderwerp;
- Geef haar, als er tijd over is, bij wijze van beloning de gelegenheid om meer te weten te komen over haar speciale interesse (als ze bijvoorbeeld vroeg klaar is met een bepaalde activiteit, mag ze tien minuten naar de bibliotheek);

- Maak gebruik van haar bijzondere gaven om haar een zeker aanzien in de klas te geven (als ze bijvoorbeeld heel goed met computers is, laat haar dan een computerbegeleidster zijn die andere kinderen met de computer mag helpen);
- Gebruik de speciale interesse als het je meer gaat om het 'hoe' dan het 'wat'. Als het leerdoel het geven van een presentatie, of het schrijven van een krantenartikel of een liedje is, waarom zou je dan de speciale interesse niet als onderwerp nemen? Je zult waarschijnlijk een veel beter resultaat krijgen en de opdracht wordt vast door alle partijen leuk gevonden.

Sta alternatieve manieren van aantekeningen maken toe

Als het kind problemen heeft met schrijven, gebruik dan andere methodes voor het maken van aantekeningen. Je kunt de leerling vooraf geschreven materiaal geven. De leerlingbegeleider en de leerling zouden samen kunnen schrijven (een dialoog met vraag en antwoord kan heel goede resultaten opleveren), of de begeleider schrijft alles voor de leerling op. Je kunt ook een werkblad geven waar sleutelwoorden op de open plaatsen moeten worden geschreven (ofwel een invuloefening). Moedig vooral het gebruik van tekstverwerkers of computers aan. Nog maar weinig volwassenen schrijven met de hand, behalve als ze voor zichzelf aantekeningen maken, en veel aandacht besteden aan het ontwikkelen van een keurig handschrift is al bijna achterhaald. De nadruk moet liggen op het communiceren en op het aanreiken van allerlei mogelijkheden, waarbij de leerlingen kunnen laten zien wat ze weten, in plaats van falen omdat ze een bepaalde (en steeds minder noodzakelijke) vaardigheid missen.

Verzin een code voor hulp

Aangezien veel kinderen met AS er erg gevoelig voor zijn om dom over te komen, kunt je een code verzinnen die het kind kan gebruiken als het hulp nodig heeft en waar andere kinderen niets van merken. Hij kan zijn etui op een bepaalde manier op zijn tafeltje neerleggen, of zich op een bepaalde manier uitrekken om aan te geven dat hij hulp nodig heeft. Je kunt dan naar hem toe gaan alsof je zijn vorderingen komt bekijken en hem dan tips of andere vormen van hulp geven.

Wees geduldig als je vragen stelt

Als je een vraag stelt, moet het kind stoppen met de gedachten die ze op dat moment heeft, die voor later 'bewaren', de vraag tot zich laten doordringen, een antwoord eerst voor zichzelf formuleren en het dan geven. Dat kan even duren. Verwacht niet dat ze je aankijkt, want dit kan haar uit haar concentratie halen.

Geef duidelijke richtlijnen

Besef dat je een kind met AS stress kan bezorgen door het voor een keus te stellen. Hij kan eeuwig zitten twijfelen over wat de beste keuze is. Een beslissing nemen betekent dat hij het risico loopt iets fout te doen. Voor jou kan iets een duidelijke keus zijn, maar voor het kind kan het de belangrijkste beslissing van de wereld lijken. Keuzes leren maken is weliswaar zinvol voor het kind, maar houd ze simpel en help hem door het proces heen.

Respecteer een time-out

Soms lijkt het alsof een kind met AS zich terugtrekt en in zichzelf gekeerd is. Het is belangrijk je te realiseren dat dit voor hem heel normaal is en dat hij er veel aan heeft! Deze time-out helpt het kind waarschijnlijk om zelf met de spanningen van zijn omgeving om te gaan en als zodanig doe je er goed aan dit gedrag tot op zekere hoogte te respecteren. Probeer een evenwicht te vinden, dat voor jullie beiden werkt, tussen jouw wens dat het kind oplet en zijn behoefte om zich terug te trekken.

Spreek een onafhankelijke 'uitwijk'-activiteit af

Je leerling zal vaak individuele hulp nodig hebben om aan een opdracht te kunnen beginnen of om tijdens de uitvoering ervan problemen opgelost te krijgen. Jij en je leerlingbegeleider zullen er ongetwijfeld alles aan doen om haar te helpen, maar in de praktijk zul je in de klas niet altijd in staat zijn die hulp onmiddellijk te geven. Dat kan betekenen dat ze bij tijd en wijle niets zit te doen.

Spreek met je leerling een 'uitwijk'-activiteit af, die ze kan doen zodra ze vastloopt. Dat zou het lezen van een favoriet boek over het vak in kwestie kunnen zijn, of opdrachten maken in een vertrouwd werkschrift. Deze activiteiten geven haar iets te doen tot jij in staat bent de een-op-een-begeleiding te geven die ze nodig heeft. Het voorkomt dat ze een stoorzender wordt, of dat het lijkt dat ze zit te 'niksen', en het betekent dat ze haar tijd in de klas altijd goed gebruikt. Het geeft haar ook iets te doen dat geruststellend en bekend is, waarvan het goede resultaat vaststaat en dat voorkomt dat ze het gevoel krijgt dat ze zich niet weet te redden.

Zorg voor goede contacten tussen school en thuis

Een goede communicatie tussen de school en het thuisfront is van groot belang om de leerling met AS zich goed te laten ontwikkelen. Om te beginnen zal het hem enorm helpen als er in beide omgevingen consequent met dingen wordt omgegaan (en houd er rekening mee dat AS voorkomt in alle sociale, etnische en religieuze lagen van de bevolking). Als het thuis regel is dat je je schoenen bij de deur uittrekt, is het voor een kind met AS moeilijk om zich oké te voelen als ze in de klas haar schoenen moet aanhouden.

Het moet mogelijk zijn dat iemand van thuis dagelijks met de school communiceert, bijvoorbeeld om te zeggen dat de leerling slecht heeft geslapen, zich akelig of angstig voelt, of dat er bepaalde problemen dreigen. De school moet hulp kunnen inroepen (bijvoorbeeld door iemand thuis de schooltas met de juiste spullen te laten inpakken), waarschuwen als er dingen gaan veranderen, of gewoon kunnen vertellen dat de dingen goed gaan. Gelukkig leven we in een tijd van communicatie. E-mails, sms'jes of telefooncontact kunnen allemaal prima worden ingezet, evenals het traditionelere thuis&schooldagboek. Het is belangrijk te weten dat de leerling met AS vrijwel zeker het beste uit zijn schooltijd zal halen als je met zijn ouders samenwerkt en hen steunt

Introduceer de 'uitstapkaart'

Introduceer een kaart die bij vertoning de leerling toestemming geeft zich uit een stressvolle situatie terug te trekken. Het vermogen om te communiceren is waarschijnlijk de eerste vaardigheid die verloren gaat als een

leerling met AS iets te veel wordt. Het kan gebeuren dat hij dan niet in staat is te vertellen dat hij overstuur raakt. In plaats daarvan deelt hij een klap of stomp uit, want dat is voor hem de eenvoudigste manier om ergens uit te komen. Een 'uitstapkaart' kan een fantastisch middel zijn om uitbarstingen te voorkomen.

Gebruik een 'veilige ruimte'

Een 'veilige ruimte' (vaak ook een 'veilige haven' of een 'stiltekamer' genoemd) is een plek waar een leerling naartoe kan om te kalmeren en zijn emoties onder controle te krijgen. Voor een jong kind kan dit een gedeelte van het lokaal zijn, zoals een rustig hoekje of de leeszone. Voor het oudere kind kan dit een andere ruimte zijn, zoals het hulplokaal of de bibliotheek.

Bedenk wel dat, als dit een plek buiten je klaslokaal is, je er zeker van moet zijn dat daar toezicht is en dat iemand zorgt dat hij er veilig aankomt.

Het kan het kind helpen als hij iets van zijn eigen spullen op deze plek heeft, vooral dingen die iets te maken hebben met zijn speciale interesse. Hoogstwaarschijnlijk is de tijd die het kind hier doorbrengt, en die hij besteedt aan zijn eigen liefhebberij, genoeg om hem later weer naar de groep te laten terugkeren. Dan kan hij of weer met de vorige activiteit meedoen, of hij is ten minste in staat te vertellen wat het probleem was (zie hoofdstuk 7).

8. Waar moet ik vooral op letten?

In het ideale geval kun je voor het kind een leerlingbegeleider inschakelen. Onderzoek alle mogelijke wegen voor financiële steun. De hulp van de leerlingbegeleider zou er altijd op gericht moeten zijn om het kind onafhankelijker te maken en het strategieën te leren waarmee het zichzelf kan redden. De begeleider moet niet iemand worden waar het kind op rekt en die haar uit alle situaties redt.

Kort samengevat zijn dit een aantal activiteiten die begeleiders kunnen doen:

- Laat de leerling zien hoe ze haar zaken voor een dag moet organiseren;
- Help het kind bij het bedenken van een systeem om haar spullen op orde te houden;
- Stimuleer het kind om in verschillende situaties sociaal, flexibel en coöperatief te zijn;
- Zoek naar manieren om gebruik te maken van de favoriete onderwerpen van het kind om haar te stimuleren bij het maken van opdrachten in de klas;
- Help haar bij het begrijpen van de ongeschreven wetten van het sociale verkeer. Dat kan bijvoorbeeld met behulp van stripdialogen. Of door het bespreken van situaties, waarbij je het kind uitlegt wat andere mensen mogelijk denken, of wat ze ertoe brengt bepaalde dingen te doen;
- Schrijf sociale verhalen om haar te helpen begrijpen wat gevoelens en vriendschappen zijn (je hebt mis-

- schien een cursus nodig om dit goed te kunnen);
- Moedig haar aan met anderen te praten. Speel voor souffleur door dingen in haar oor te fluisteren die ze zou kunnen zeggen;
- Doe oefeningen die zijn voorgeschreven door professionals op dit gebied om haar motoriek te verbeteren.
- Geef haar extra begeleiding op gebieden waar ze moeite mee heeft;
- Laat het kind zien op welke manieren ze kan omgaan met sensorische gevoeligheden;

Laat de leerlingbegeleider zo mogelijk individueel met het kind werken én als deel van een groepje dat bestaat uit een dwarsdoorsnede van de klas. Dit is belangrijk voor het gevoel van eigenwaarde van het kind.

Verder kan de leerlingbegeleider bijzonder waardevol zijn bij het ontwikkelen en introduceren van strategieën voor sociale vaardigheden, het jezelf kunnen organiseren en het begrijpen van de wereld om je heen. Er zijn heel veel van deze strategieën, vaak ontwikkeld door experts op het gebied van autisme. Vele ervan zijn bijzonder nuttig voor iemand met AS, maar het kost tijd om ze in praktijk te brengen en ze te leren beheersen – tijd die een gewone leerkracht in de klas niet altijd heeft.

Een paar van de strategieën die het eenvoudigst in praktijk te brengen zijn, worden hieronder gegeven. Als jij en/of de leerlingbegeleider er succes mee hebben, zou ik er sterk op willen aandringen om deze strategieën uit te breiden door er een gespecialiseerde training voor te volgen.

Als er bepaalde hulpmiddelen voor gemaakt moeten worden, wordt dat bij voorkeur gedaan door een leerlingbegeleider, maar ze zullen voor iedereen beschikbaar zijn – inclusief andere leerkrachten, de ouders en de leerling zelf.

Als de hulpmiddelen effectief zijn, kunnen ze technieken helpen ontwikkelen die later kunnen worden aangepast en doorgevoerd in het volwassen leven van het kind.

Maak een visuele agenda

Het vermogen van kinderen met AS om in beelden te denken, kan worden gebruikt als hulpmiddel bij het organiseren van hun leven. Een gebruikelijke strategie voor jonge kinderen is om door middel van plaatjes of symbolen visuele indelingen te maken, die de volgorde van gebeurtenissen of uit te voeren opdrachten laten zien. Het is goed te weten hoe belangrijk deze strategie kan zijn als die, enigszins aangepast, ook voor de oudere leerling wordt toegepast. Het is eveneens belangrijk om je te realiseren hoeveel tijd het neemt om deze strategieën op een succesvolle manier in te voeren. De leerling met AS zal ze geleidelijk moeten leren, en de mate waarin hij er gebruik van maakt, zal als hij ouder wordt voortdurend veranderen. Het zou het mooiste zijn als een leerlingbegeleider kwam om te werken aan de langetermijnontwikkeling van deze hulpstrategie.

Voordat je een visuele agenda gaat maken, moet je je afvragen wat je ermee wilt bereiken. Misschien wil je er een maken die de volgorde van de verschillende vakken of evenementen op een schooldag laat zien, of misschien alleen de volgorde van onderdelen binnen één vak. Misschien wil je alleen de opdrachten die het kind moet maken, en waarbij ze iets moet schrijven of lezen, in stukjes onderverdelen. Bespreek vervolgens met de leerlingbegeleider hoe de agenda er concreet moet gaan uitzien. Als het kind het niet leuk vindt om in een uitzonderingspositie te zitten, kun je misschien een grotere agenda maken die door de

hele klas kan worden gebruikt. Als het kind meer hulp nodig heeft, is misschien een persoonlijke agenda die op haar tafel past handiger. Een algemene agenda kan fysiek zijn (waarbij de plaatjes in de juiste volgorde op een karton worden geplakt), of virtueel (waarbij een computer of digibord wordt gebruikt om de volgorde van het programma weer te geven). In beide gevallen moeten eventuele veranderingen in de volgorde goed worden uitgelegd voordat de opdrachten door elkaar gehusseld worden.

De volgende stap is het maken van de plaatjes die de verschillende taken of gebeurtenissen moeten voorstellen. Sommige kinderen vinden abstracte beelden moeilijk te begrijpen, dus zullen foto's van de bedoelde voorwerpen en gebeurtenissen waarschijnlijk beter werken. Als je een agenda gaat maken, zou je een foto van een boek voor het leesuur kunnen nemen, of een foto van een computer voor de computerles. Voor sommige kinderen is een tekening van een boek of een computer voldoende. Kleuren helpen vaak ook, en je zou het bijhorende woord onder het plaatje kunnen schrijven – bijvoorbeeld 'Lezen' onder het plaatje van het boek. Later zal de agenda helemaal uit woorden kunnen bestaan en wordt het een gewone dagagenda.

Voor de oudere leerling (of volwassene) wordt de visuele agenda een tijdschema of een dagboek. Een zakcomputer als een smartphone, een iPad of een ander plat apparaat met scherm, kan het ideale visuele hulpmiddel zijn om de volgorde van een bepaalde activiteit of van gebeurtenissen op een dag bij te houden. Veranderingen in het schema kunnen worden gemaïld of worden aangegeven in de digitale agenda. Op deze manier kan een vaardigheid die in iemands jeugd jaren als redmiddel is ontwik-

keld, worden aangepast en ontwikkeld tot een onafhankelijk hulpmiddel voor de volwassene. Dit soort dingen zijn aantoonbaar een van de nuttigste lessen die een leerling met AS in zijn schooltijd kan leren.

Help het kind sociale vaardigheden te ontwikkelen

Er zijn veel dingen die gedaan kunnen worden om een kind met AS te helpen bij de ontwikkeling van zijn sociale vaardigheden. Zorg er wel voor dat alles wat hieraan gedaan wordt op school, aansluit bij wat andere professionele begeleiders en de ouders doen. Praat er met de ouders over, om een consequente aanpak te garanderen en betrek hen bij besprekingen en plannen. Dit is een ideale gelegenheid om enerzijds ouders te steunen, en anderzijds om ouders de gelegenheid te geven hun bijdrage te leveren aan het sociale programma dat hun kind op school volgt.

Sociale verhalen

Een van de instrumenten die als uiterst effectief worden beoordeeld bij het uitleggen en helpen ontwikkelen van sociale situaties, is een sociaal verhaal. Deze verhalen kunnen worden gebruikt door iedereen die met het kind werkt, maar zijn misschien vooral een goede hulpstrategie voor de leerlingbegeleider. Een sociaal verhaal is een techniek die is ontwikkeld door Carol Gray om kinderen sociale situaties te helpen begrijpen. Kort samengevat bestaan deze verhalen uit vier soorten zinnen:

- *Beschrijvend* – vertelt ons over wie het gaat, wat ze doet en waar ze is.
- *Perspectief* – legt de reacties en gevoelens van de andere betrokkenen uit.
- *Sturend* – vertelt het kind wat het moet doen of zeggen.
- *Controle* – geeft het kind iets om zich te herinneren wat het moet zeggen of doen.

Er zou een verhouding van ongeveer vijf beschrijvende zinnen op elke sturende zin moeten zijn. Als je de verhalen schrijft, moet je heel precies zijn – gebruik woorden als ‘gewoonlijk’, ‘soms’ en ‘vaak’ om de beschreven situatie niet te rigide te maken. Vermijd in de sturende zinnen woorden als ‘moet’ en ‘zal’. Gebruik zinsneden als ‘zal proberen om’. Hier is een voorbeeld van een sociaal verhaal.

Een van de lokalen in de school is mijn klas (beschrijvend). Het lokaal dat op dit moment het mijne is, staat bekend als lokaal 8 (beschrijvend). Het zijn meestal dezelfde kinderen die in lokaal 8 les hebben (beschrijvend). Aan het begin van de ochtend klinkt een bel (beschrijvend). De kinderen weten dat als de bel gaat, ze naar hun klaslokaal moeten gaan (perspectief). We moeten naar ons lokaal zodat de leraar ons kan helpen bij het leren (perspectief). Als ik de eerste bel hoor, probeer ik rechtstreeks naar mijn klas te gaan (sturend). Kinderen gaan rechtstreeks naar de lokalen, zoals trainen rechtstreeks naar hun stations rijden (controle). Mijn leraar zal blij zijn dat ik rechtstreeks naar mijn klas ben gegaan (perspectief).